

Н. В. Опар

аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті досліджено європейську систему забезпечення якості вищої освіти. Визначено, що у світі існує три види моделей якості освіти: англійська, французька та американська. Виокремлено дві групи підходів до забезпечення й оцінки якості вищої освіти. Описано сутність, структуру та основну мету Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Проаналізовано досвід Великобританії, Франції та Польщі стосовно забезпечення якості вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, забезпечення якості, європейський освітній простір, стандарти, якість.

Постановка проблеми. Тема забезпечення якості (Quality Assurance (QA)) завжди була надзвичайно важливою, спочатку в бізнесі, а тепер і в освіті та інших сферах державної служби. З 1980-х років якість стає ключовим терміном вищої освіти. Є багато суперечок про сенс якості та методів його оцінки, але якість залишається невловимою і оспорюваною концепцією. Висока якість вищої освіти є надзвичайно важливою для здобувачів вищої освіти, установ та суспільства. Забезпечення якості у сфері вищої освіти дещо ускладнюється важливою соціально-економічною роллю, яку відіграє освіта в розвитку місцевих, національних та глобальних суспільств. Інтеграція принципів забезпечення якості вищої освіти стала загальноєвропейською проблемою, оскільки необхідність чіткого забезпечення якості та акредитації була визначена однією з цілей Болонського процесу. Для поступового розвитку освітньої системи України важливо розглянути досвід інших країн щодо управління та забезпечення якості вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У добу європейської інтеграції та прагнення країн вступити в Європейський Союз (ЄС) чимало наукових досліджень присвячено вивченням ролі та міс-

ця освіти, передусім вищої школи, в межах європейського простору. Зокрема, досвід зарубіжних країн стосовно забезпечення якості вищої освіти вивчали А. Бабічев, В. Білокопитов, Н. Василькова, Г. Кращільнікова, Т. Кристопчук, А. Неженцева, І. Прохор, Л. Тупичак, О. Цюк, О. Шийка та інші.

Мета статті – дослідити та проаналізувати досвід європейських країн стосовно умов та механізмів управління та забезпечення якості вищої освіти як невід'ємної складової частини розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Велике значення для України має досвід країн ЄС з проблем управління, тому доцільно було би провести аналіз управлінських аспектів освітніх систем провідних країн – учасниць європейського єдиного освітнього і наукового простору. Для аналізу ми обрали три країни-учасниці європейського єдиного освітнього і наукового простору – Великобританію, Польщу та Францію.

Європейський підхід до забезпечення якості та систем акредитації вищої освіти в Європі (за винятком Сполученого Королівства) характеризується значною керівною і контролюючою роллю держави в цих питаннях. Саме тому важливість питань якості вищої освіти, її оцінювання і забезпечення в Європі було визнано пізніше, ніж у США і деяких інших країнах. У 70–80-х роках минулого століття низка

національних систем вищої освіти зазнала значних змін. Загальним для всіх країн було істотне скорочення державного впливу і перехід від державного контролю до самоуправління закладу вищої освіти (далі – ЗВО) [4]. Загальновідомі три основні моделі якості освіти: англійська (базується на внутрішньому самооцінюванні якості в межах певного закладу вищої освіти); французька (передбачає зовнішню оцінку закладу вищої освіти з погляду його відповідальності перед суспільством); американська (поєднує риси як англійської, так і французької моделей) [6].

В основу європейської системи забезпечення якості вищої освіти покладена саме американська модель, яка є найприйнятнішою в умовах інтеграційних освітніх процесів. В Європі в кожній країні існують свої підходи до забезпечення й оцінки якості вищої освіти, які можна поділити на дві групи. Першу групу становлять освітні системи, де функціонують органи державного управління (міністерства тощо), яким делеговано право здійснювати державну політику в галузі вищої освіти. До другої групи належать освітні системи, в яких відсутнє централізоване управління вищою освітою. У цьому випадку переважає процес самооцінювання ЗВО або професійне чи громадське незалежне оцінювання їхньої діяльності в цілому (інституційна акредитація) чи навчальних програм (акредитація програми). Такі освітні системи відповідають як європейським, так і міжнародним стандартам [1, с. 287–288].

Функції контролю та гарантування якості освіти в європейському освітньому просторі здійснює Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Network for Quality Assurance in Higher Education, ENQA). Основними завданнями цієї асоціації є обмін інформацією та поширення позитивного досвіду, зокрема, щодо методологічних напрацювань у сфері оцінювання якості освіти та їх практичної реалізації; експертне оцінювання та консультування з питань гарантування якості освіти на прохання країн-членів ЄС та міжнародних організацій; встановлення та підтримування контактів з міжнародними експертними організаціями [2].

У 2005 році на пропозицію, підготовлену Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти (ENQA) спільно з Європейським союзом студентів (ESU), Європейською асоціацією закладів вищої освіти (EURASHE) та Європейською асоціацією університетів (EUA), міністрами, які відповідають за вищу освіту, були прийняті «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)). Ключова мета стандартів ESG – сприяти спільному розумінню забезпечення якості навчання і викладання між усіма зацікавленими сторонами, незважаючи на кордони. Згідно зі стандартами гарантування якості освіти здійснюється на інституціональному, національному та європейському рівнях [9].

Стандарти щодо забезпечення якості поділяються на три частини (див. рис. 1). Проте слід пам'ятати, що ці три частини взаємопов'язані й разом формують основу Європейської рамки забезпечення якості. Зовнішнє забезпечення якості в Частині 2 визнає стандарти внутрішнього забезпечення якості в Частині 1, таким чином гарантуючи, що внутрішня робота, виконувана закладами, безпосередньо відповідає будь-якому зовнішньому забезпеченню якості, яке вони проходять. Так само Частина 3 відноситься до Частини 2. Тобто ці три частини взаємодоповнюються в закладах вищої освіти та агентствах. Та кож їх слід розглядати як єдине ціле [9].

Найбільш показовим стосовно оцінки якості вищої освіти з-поміж європейських країн є досвід Великобританії, яка входить до країн-засновниць Болонського процесу, і чия система забезпечення якості вищої освіти є однією з найскладніших та найавторитетніших у світі. Загальна відповідальність за освіту лежить на Департаменті освіти уряду Великобританії (the UK Government's Department for Education (DfE)). На відміну від Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії, Англія не має власного уповноваженого уряду [7].

Основна мета забезпечення якості в Сполученому Королівстві полягає у визначенні відповідності закладу вищої освіти встановленим стандартам якості, та чи

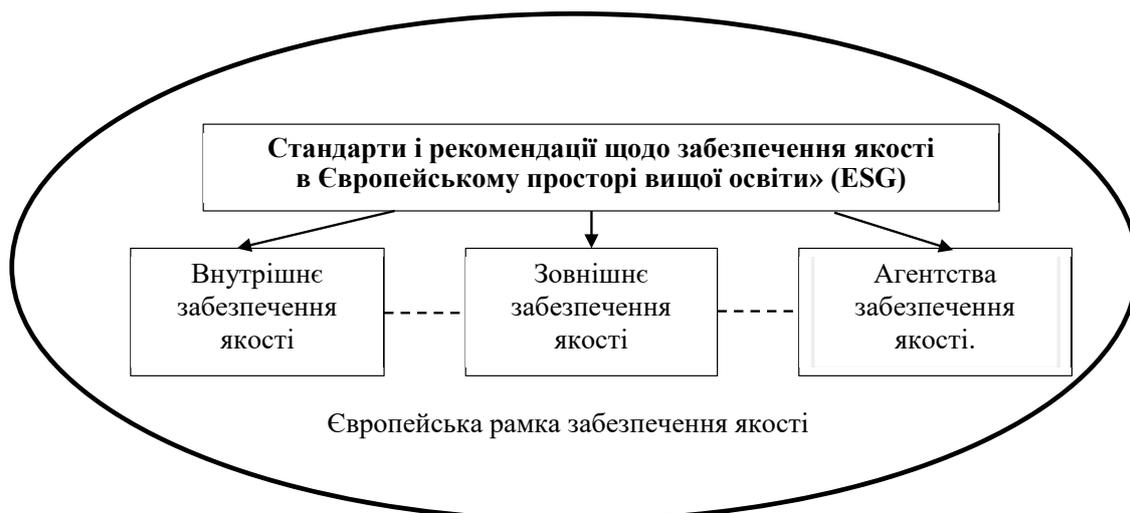

Рис. 1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)

сприяє ЗВО її покращенню. Особливістю системи є підхід, заснований на оцінці ризику, який дозволяє спрямувати увагу на ті області, які потребують найбільшої уваги. Система забезпечення якості у Великобританії повністю відповідає вимогам ESG.

Єдиним незалежним агентством щодо забезпечення якості у Великобританії є Агентство із забезпечення якості вищої освіти (Quality Assurance Agency, QAA), яке було створене в 1997 році як незалежний орган, який фінансується за рахунок закладів вищої освіти у Великобританії, а також за контрактами з фінансовими організаціями. QAA не має жодних повноважень перед ЗВО та не має статутних повноважень. Результатом зовнішнього оцінювання якості є звіт, який робить оціночні судження в чотирьох областях про те, чи відповідає заклад сформульованим очікуванням загалом. Результат не пов'язаний ні з дозволом на роботу, ні з державним фінансуванням, а з дозволом використовувати знак якості QAA [10]. Зовнішнє обстеження є невід'ємною і давньою частиною системи вищої освіти у Великобританії.

Заклади вищої освіти у Великобританії є автономними, самоврядними установами. Кожен заклад відповідає за якість власних програм та тих установ, що мають право надати ступінь, за академічні стандарти ступенів, які він пропонує.

Огляд вищої освіти здійснюється рецензентами, а саме персоналом та студентами

з інших ЗВО, та складається із двох етапів: письмового аналізу (рецензенти аналізують письмовий звіт ЗВО) та візиту-огляду (відвідування закладу впродовж одного-п'яти днів та публікування результатів звіту про зовнішню оцінку) [10]. Система оцінювання якості вищої освіти у Великобританії визнає автономію та різноманітність закладів вищої освіти, але все ж таки застосовує загальні межі для оцінки якості вищої освіти.

Найцікавіші нововведення у сфері управління якістю освіти Великобританії стали предметом детальних наукових обговорень, метою яких є розроблення нового загальноєвропейського підходу до управління якістю освітніх послуг. Створення системи зовнішнього оцінювання в особі Агентства з гарантування якості вищої освіти сприяло запровадженню корінних змін у системі вищої освіти Великобританії [5, с. 172].

Свої особливості мають також й інші європейські країни. Так, система освіти Франції характеризується вагомою роллю держави в організації та фінансуванні освіти. Французька система освіти регулюється Департаментом національної освіти, вищої освіти та досліджень (Department for National Education, Higher Education and Research). Він підпорядковується парламенту, який визначає основні принципи освіти. Держава відіграє важливу роль в управлінні, оскільки система освіти Франції є централізованою. Оцінка систе-

ми освіти являє собою сукупність процесів, які можна розділити на дві категорії: 1) ці процеси складаються з ряду оцінок, які охоплюють систему в цілому або один чи кілька її аспектів; оцінка проводиться різними зацікавленими сторонами; 2) існує щорічна схема оцінювання системи за допомогою відносно стабільних показників; це робиться з метою управління бюджетом [7].

У процесі оцінювання вищої освіти беруть участь такі органи: Агентство з оцінювання наукових досліджень та вищої освіти (the French Evaluating Agency for the Research and Higher Education, AERES) і Комісія щодо присвоєння інженерних дипломів (Commission for Engineer Titles, CTI). AERES відповідає за оцінку більшості програм у сфері вищої освіти, окрім інженерних. Їх оцінює CTI [8, с. 33].

Державна система оцінювання є обов'язковою для всіх французьких закладів, визнаних державою. Вона покривається бюджетом агентства з якості, відповідального за оцінку (ЗВО не платять за оцінювання безпосередньо). Оцінка успіхів здобувачів освіти лежить в основі процесу управління та оцінки французької системи освіти та її різних рівнів. Із цією метою існує кілька типів оцінок залежно від призначених їм цілей. Внутрішнє оцінювання може проводитися одноразово або як безперервний процес. Безперервне оцінювання формується та підсумовується одночасно. Національні системи оцінювання підтверджують здобуття рівня знань та навиків і дозволяють здобувачам освіти перейти на наступний освітній рівень. Зовнішні оцінки найчастіше базуються на вибірках і дозволяють вимірювати ефективність освітньої політики та прогрес досягнень здобувачів освіти [7].

Також варто розглянути досвід Польщі стосовно забезпечення якості вищої освіти. Починаючи з 1989 року, польська система освіти зазнала багато змін. Сьогодні вона характеризується поєднанням централізованого управління (Міністерство науки та вищої освіти) та децентралізації шкільної адміністрації. У Польщі сектор державної освіти домінує над приватним [7].

Метою зовнішнього контролю якості освіти в Польщі є її покращення в кра-

їні та підвищення конкурентоздатності на міжнародному рівні. Зовнішнє забезпечення якості здійснюється одним незалежним агентством забезпечення якості – Польським комітетом з акредитації (the Polish Accreditation Committee ((PKA)) [10]. У країні відсутні закордонні агентства. Зовнішнє забезпечення якості включає оцінку заявок та надання дозволів на створення недержавних закладів освіти, оцінку заявок та надання дозволів на надання програм різних освітніх рівнів [7].

Зовнішня оцінка якості, що проводиться РКА, включає такі види оцінювання: оцінка навчальних програм, оцінка організаційних одиниць ЗВО, рішення міністра науки та вищої освіти стосовно заявок на створення закладів вищої освіти та філіалів зарубіжних ЗВО, а також дозволи на представлення навчальних програм [10].

У Польщі з 2002 року діє Національна акредитаційна комісія, яка контролює систему громадської освіти – державної і недержавної форм. Процес оцінювання якості потрійний і включає самооцінку, відвідування закладу групою експертів і остаточний звіт [5, с. 173]. Процедура оцінювання поєднується з іншими акредитаціями та оцінками, що проводяться в Європі. Вона містить у собі звіт за результатами самооцінки, звіт про зовнішнє оцінювання, пропонований РКА рейтинг якості та рішення президії агентства.

У більшості інших європейських країн засновано установи, відповідальні за забезпечення якості в галузі вищої освіти. У Таблиці 1 наведено короткий огляд зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в деяких країнах європейського простору.

Отже, незважаючи на те, що практично всі європейські країни встановили певну форму зовнішньої системи забезпечення якості, існують значні відмінності в підході за системами. Загалом, формування Єдиного європейського освітнього простору зорієнтовано на розробку державного управління освітньою системою за напрямками: якісної професійної підготовки фахівців за умови глобалізації, підвищеної мобільності студентів та викладачів, соціально-культурної та політико-економічної інтеграції з усім сучасним

Системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в країнах ЄС

Критерій огляду	Країна				
	Фінляндія	Франція	Німеччина	Великобританія	Польща
Тип агентства із забезпечення якості	Єдине незалежне національне агентство із забезпечення якості	Декілька незалежних агентств	Декілька незалежних агентств	Єдине незалежне національне агентство із забезпечення якості	Єдине незалежне національне агентство із забезпечення якості
Застосування стандартів ESG	+	+	+	+	+
Відкритість для іноземних агентств	Усі ЗВО можуть обирати іноземне агентство	Жоден ЗВО не може обирати іноземне агентство	Деякі ЗВО можуть обирати іноземне агентство	Жоден ЗВО не може обирати іноземне агентство	Жоден ЗВО не може обирати іноземне агентство
Основний об'єкт оцінювання	ЗВО	ЗВО / навчальні програми	ЗВО / навчальні програми	Навчальні програми	ЗВО
Публікація результатів оцінювання	Всі результати	Всі результати	Тільки позитивні результати	Всі результати	Всі результати

світом тощо. У цьому процесі пріоритетне місце відведено як зовнішнім, так і внутрішнім механізмам забезпечення якості та впровадженню державно-громадського управління.

Висновки і пропозиції. Наведена характеристика європейського менеджменту якості вищої освіти дозволяє зробити певні висновки. Проблема створення системи гарантій якості є складною, комплексною та потребує системного вирішення. Накопичений Європою досвід управління якістю вищої освіти для України є взірцем, але його імплементація в нашій країні може не дати очікуваних результатів. Це пов'язано з тим, що вища освіта європейських країн пройшла тривалий історичний шлях, їй притаманні численні властивості, які є підґрунтям побудови сучасної системи. Ці властивості є природними для вищої освіти Європи, тому можуть навіть не сприйматися як обов'язкові умови гарантій якості. Проте досвід цих країн є надзвичайно корисним прикладом для реалізації державної освітньої політики України, спрямованої на інтеграцію вітчизняної системи освіти до європейського освітнього простору.

Список використаної літератури:

1. Горпинич О., Салов В. Європейська система забезпечення якості вищої освіти: досвід та механізми її імплементації в Україні. 2013. С. 286–294. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/150207/>

286-294.pdf?sequence=1 (дата звернення: 02.11.2018).

2. Завгородній А. Європейська система забезпечення якості вищої освіти. URL: http://library.uipa.edu.ua/library/Documents/BolonProz/3/Evr_sist_zab.htm (дата звернення: 02.11.2018).
3. Максимчук Н. Організація та функціонування моніторингу вищої освіти в державному управлінні: аналіз зарубіжного досвіду. Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu_o/2009_2/R_2/Maksumchuk.pdf (дата звернення: 02.11.2018).
4. Себкова Х. Акредитація і забезпечення якості вищої освіти в Європі. URL: <http://library.uipa.kharkov.ua/library/Documents/BolonProz/3/nov2.htm> (дата звернення: 02.11.2018).
5. Сухова Н. Якість освіти як одна з філософських засад трансформації освіти XXI століття: Європейський контекст. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: збірник наукових праць. 2009. № 1. С. 170–174.
6. Якименко Ю. Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти та Болонський процес. Матеріали Всеукраїнської наради ректорів вищих технічних закладів «Вища технічна освіта України і Болонський процес». Х.: НТУ «ХПІ», 2004. С. 124.
7. EACEA National Policies Platform. URL: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en> (дата звернення: 02.11.2018).

8. Overview of the Quality Assurance System in higher education. France. 2012. URL: http://www.niad.ac.jp/english/overview_fr_e.pdf (дата звернення: 02.11.2018).
9. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf/ (дата звернення: 02.11.2018).
10. University quality indicators: a critical assessment. 2015. URL: <http://www.europarl.europa.eu/studies> (дата звернення: 02.11.2018).

Опар Н. В. Обеспечение качества высшего образования в странах Европы: опыт для Украины

В статье исследована европейская система обеспечения качества высшего образования. Определено, что в мире существуют три вида моделей качества образования: английская, французская и американская. Выделены две группы подходов к обеспечению и оценке качества высшего образования. Описаны сущность, структура и основные цели Стандартов и рекомендаций по обеспечению качества в Европейском пространстве высшего образования. Проанализирован опыт Великобритании, Франции и Польши по обеспечению качества высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, обеспечение качества, европейское образовательное пространство, стандарты, качество.

Опар N. The Assurance of Higher Education Quality in European countries: Experience for Ukraine

The article is devoted to the European systems of quality assurance in higher education. It is determined that there are three types of educational models in the world: English, French and American. It is mentioned that there are two groups of approaches for providing and evaluating the higher education quality. The essence, structure and basic standards of standards and recommendations for quality assurance in the European Higher Education Area are described. The experience of Great Britain, France and Poland regarding the higher education quality assurance is analyzed.

Key words: higher education, quality assurance, European educational space, standards, quality.